

Wstęp do Językoznawstwa

Prof. Nicole Nau
UAM, IJ, Językoznawstwo Komputerowe

Piąte zajęcie

03.11.2015

Dzisiaj: Krótkie wprowadzenie do fonetyki

- Jak powstają głoski?
- Jak klasyfikujemy i opisujemy głoski?
- Transkrypcja systemem IPA

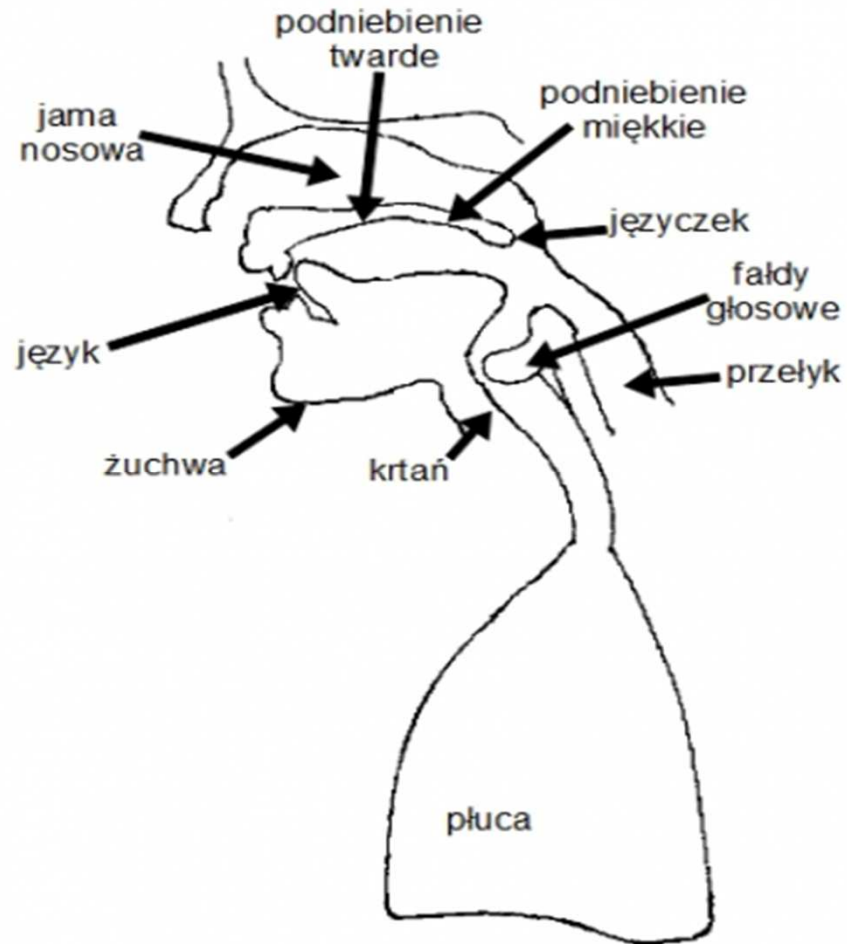
Jak powstają głoski?

Fonacja:

- płuca ->
- krtąń ->
- głośnia
- więzadła głosowe

głoski

- bezdźwięczne
- dźwięczne

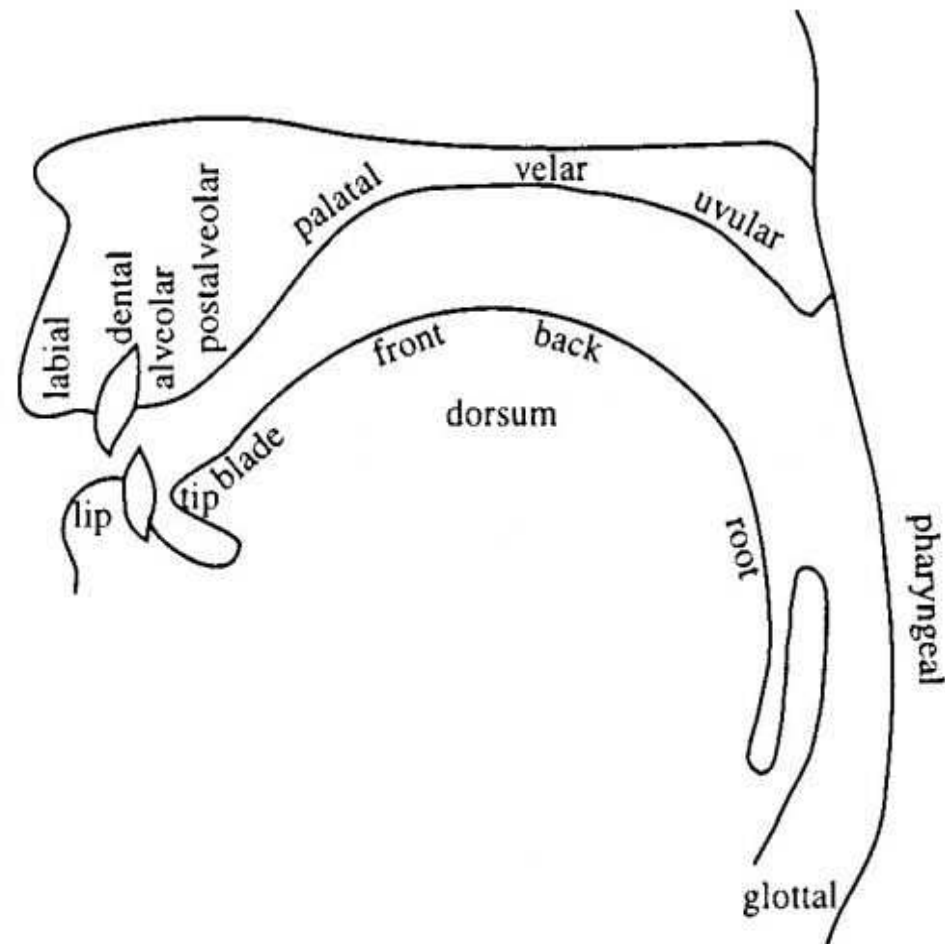
Artykulacja

Artykulatory nieruchome

- zęby (*dentes*)
- dziąsła (*alveolae*)
- podniebienie twarde (*palatum*)
- gardło (*pharynx*)

Artykulatory ruchome

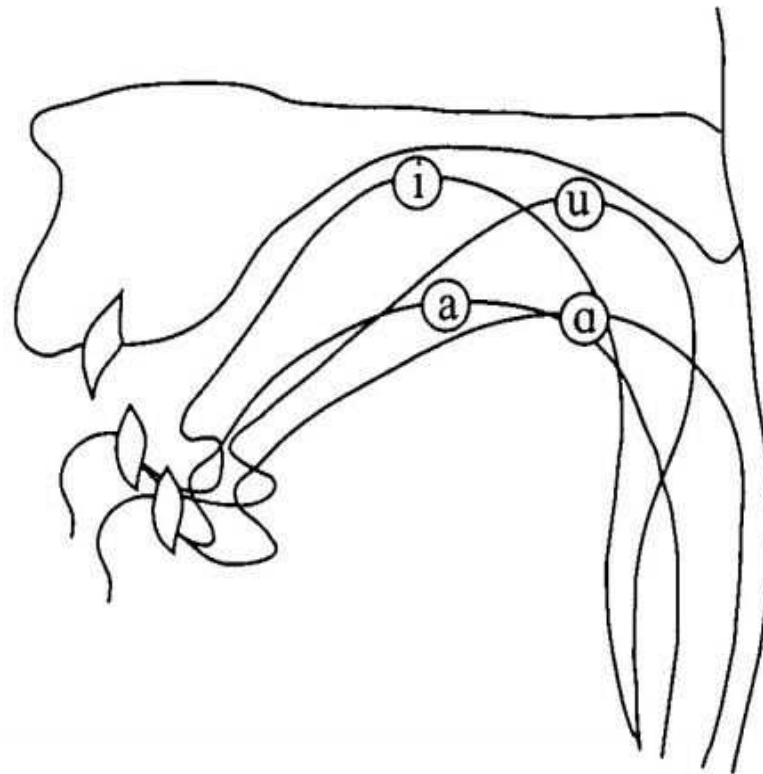
- wargi (*labia*)
- język (*lingua*)
  - przód (*apex, corona*),
  - środek (*dorsum*)
  - tył
- podniebienie miękkie (*velum*)
- języczek (*uvula*)
- dolna szczęka

Figure 2 Mid-sagittal section of the vocal tract with labels for place of articulation

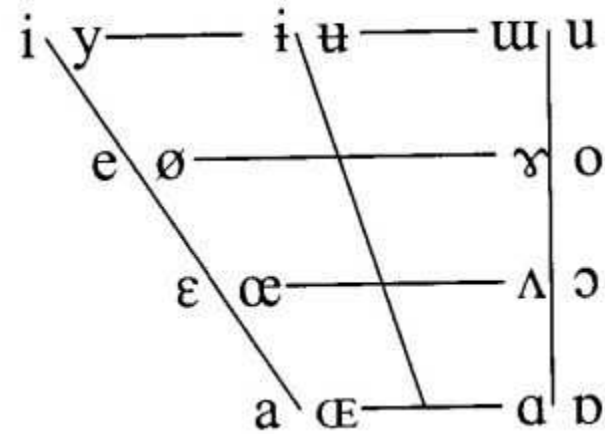
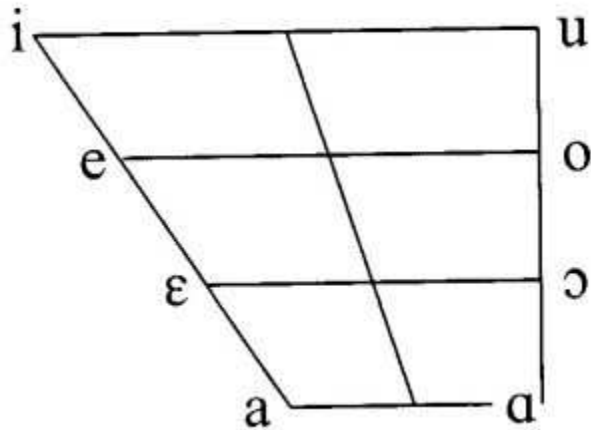
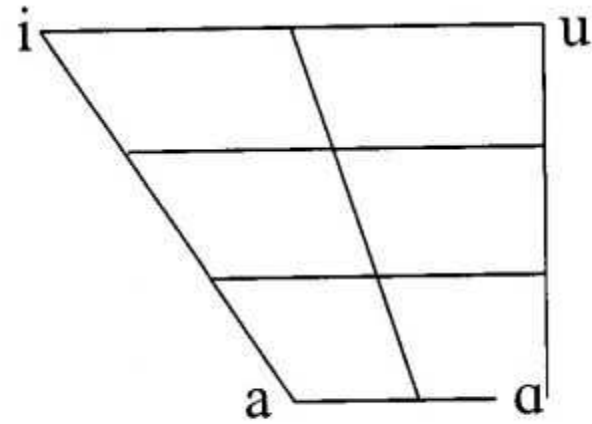
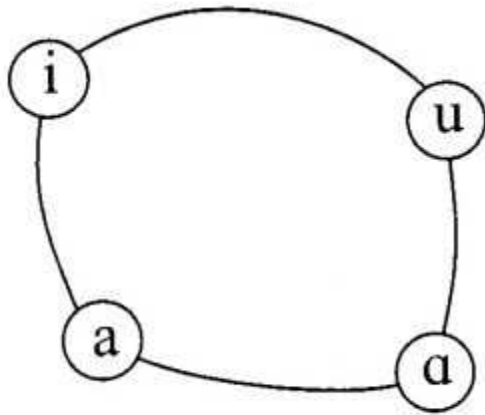
Handbook of the International Phonetic Association, Cambridge 1999

Samogłoski w ustach

Figure 3 Mid-sagittal section of the vocal tract with the outline of the tongue shape for each of four extreme vowels superimposed.

Handbook of the International Phonetic Association, Cambridge 1999

Figure 4 The vowel quadrilateral and cardinal vowels. Above, the relation between the vowel quadrilateral and the vowels shown in figure 3; below, the primary cardinal vowels and all cardinal vowels.

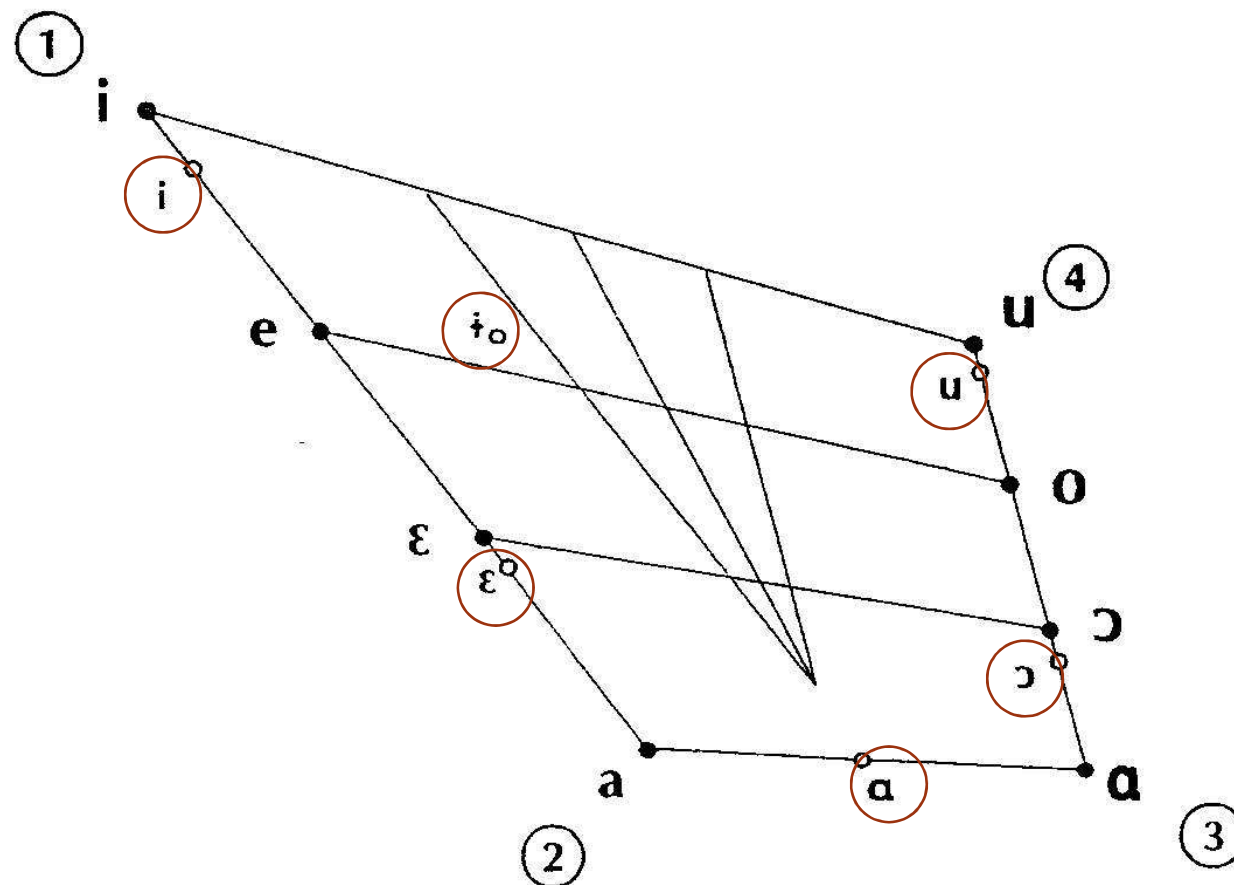

Słyszemy na

<http://www.internationalphoneticalphabet.org/ipa-sounds/ipa-chart-with-sounds/>

Które samogłoski istnieją w języku polskim?

Samogłoski polskie

Ryc. 5. Czworobok samogłosek podstawowych z wpisanymi samogłoskami polskimi (duże litery – samogłoski podstawowe, małe litery – samogłoski polskie)

Opis samogłosek: 4 parametry

- 1. Ruchy języka w płaszczyźnie pionowej**
(też: stopień wzniesienia języka; pozycja dolnej szczęki)

Samogłoski

- **wysokie** (przymknięte)
- **średniowysokie** (półprzymknięte)
- **średnioniskie** (półotwarte)
- **niskie** (otwarte)

2. Ruchy języka w płaszczyźnie poziomej

Samogłoski

- **przednie**
- **centralne**
- **tylne**

3. Układ warg

- samogłoski **zaokrąglone** /
- samogłoski **niezaokrąglone** (plaskie)

4. Ruchy języczka podniebienia miękkiego (nazalizacja)

- samogłoski **ustne** / **nosowe**

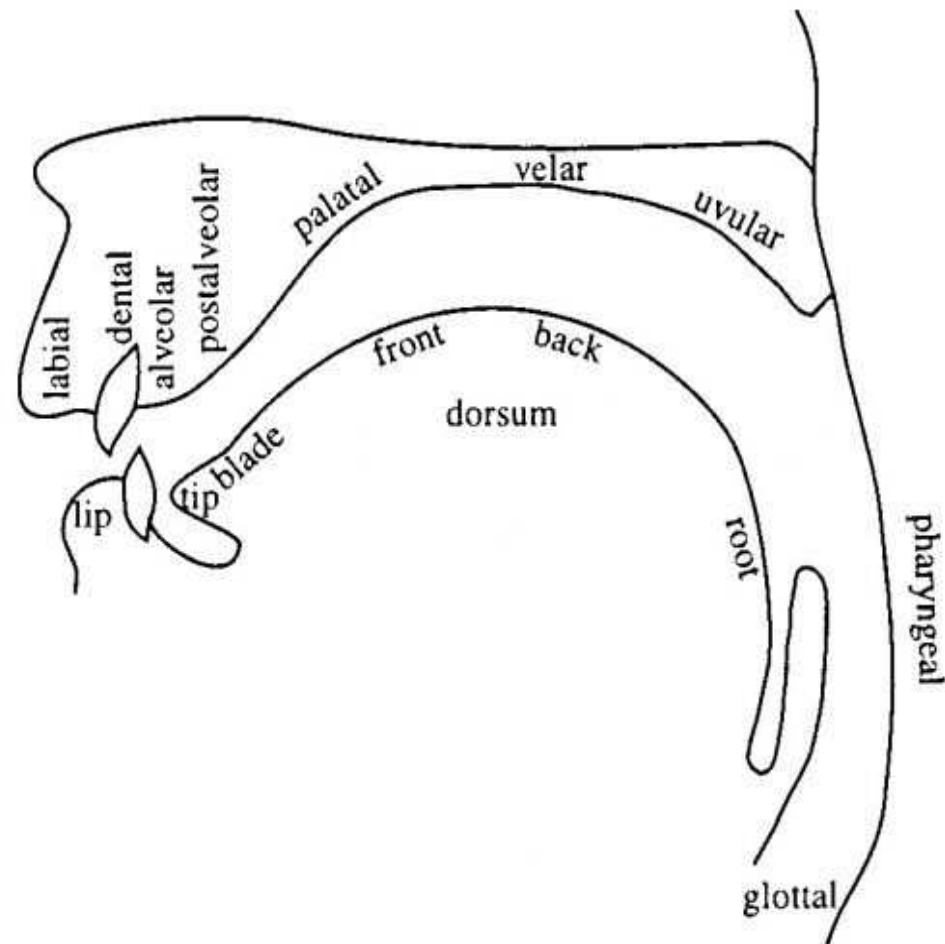
Spółgłoski (Wiśniewski 2007)

„Spółgłoski scharakteryzujemy jako dźwięki, które powstają w ten sposób, że **powietrze wydostające się z płuc w obrębie nasady napotyka jakąś zaporę utworzoną przez artykulatory.**”

- **spółgłoski właściwe** (obstruenty): powietrze wydostające się z płuc napotyka na jedną tylko zaporę,
- **spółgłoski półotwarte** (sonoranty): w jednym miejscu przeszkoda w postaci całkowitej blokady, a jednocześnie w innym miejscu nasady strumień powietrza swobodnie płynie przez szczelinę utworzoną przez drugą parę artykulatorów.

Opis samogłosek: 3 parametry +

1. **Miejsca artykulacji:** (gdzie jest blokada?)
  - spółgłoski dwuwargowe, dziąsłowe, welarne...; środkowojęzykowe, tylnojęzykowe...
2. **Sposób artykulacji:**
  - zwarte-wybuchowe, szczelinowe, nosowe, ...
3. **Dźwięczność: dźwięcznie / bezdźwięcznie**
4. **Dodatkowa artykulacja, np.**
  - zmiękczenie (palatalizacja)
  - unosowienie (nazalizacja)
  - przydech (aspiracja)

Figure 2 Mid-sagittal section of the vocal tract with labels for place of articulation

Handbook of the International Phonetic Association, Cambridge 1999

Miejsce artykulacji

- Wargi i zęby: dwuwargowe (*bilabial*) – [p], wargowo-zębowe (*labiodental*) – [f]
- Zęby i dziąsła: zębowe (*dental*), dziąsłowe (*alveolar*) – [t]
- Podniebienie twarde: palatalne
- Podniebienie miękkie – welarne [k]
- Języczek – uwularne
- ....

wargowe (<i>labial</i>)		przednio- językowe (<i>coronal</i>)		środkowo-językowe (<i>dorsal</i>)			tylno- językowe
dwu- wargowe (<i>bilabial</i>)	wargowo- zębowe (<i>labio- dental</i>)	zębo- we (<i>den- tal</i>)	dziąs- łowe (<i>alve- olar</i>)	dziąsłowe- podnie- bienne (<i>post- alveolar</i>)	palatalne (<i>palatal</i>)	palato- welarne	welarne (<i>velar</i>)

Sposób artykulacji

- Spółgłoski zwarto-wybuchowe (*plosives*)
- Spółgłoski szczelinowe (*fricatives*)
- Spółgłoski zwarto-szczelinowe (*affricates*)
- Spółgłoski nosowe (*nasals*)
- Spółgłoski drżące; wibranty (*trill*)
- Spółgłoski boczne, lateralne (*laterals*)

Słyszemy na

<http://www.internationalphoneticalphabet.org/ipa-sounds/ipa-chart-with-sounds/>

W domu proszę przeczytać

Wiśniewksi, Marek. 2007. *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego*. Toruń.

1. Uwagi ogólne (str. 9-33)

Literatura

- *Handbook of the International Phonetic Association. A guide to use the International Phonetic Alphabet.* 1999. Cambridge.
- Ostaszewska, Danuta i Tambor, Jolanta. 2000. *Fonetyka i fonologia współczesnego języka polskiego.* Warszawa.
- Wiśniewksi, Marek. 2007. *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego.* Toruń.
- Blog profesora Bronisława Ročławskiego, wpis: Klasyfikacja artykulacyjno-akustyczna głosek podstawowych z elementami wiedzy akustycznej (28.01.2013),
http://www.glottispol.pl/_blog/?p=art&aid=15
- <https://www.internationalphoneticassociation.org/>
- <http://www.internationalphoneticalphabet.org>
- https://www.youtube.com/watch?v=b_qcAuHhJlc (English consonants)